

«Мовою добра» – це надзвичайні історії про пацієнтів британських лікарень, у яких працювала досвідчена медсестра Крісті Вотсон. Усе, що ховають у собі операційні кімнати й кабінети лікарів. Усе, що тримають у таємниці. Це оповідь про людські драми й фантастичні зцілення, про надію і відчай. Це історії з життя та про життя. Протягом часу, коли пацієнти борються за існування, поруч із ними, як янголи-охоронці, перебувають медсестри. У переповнених палатах, без сну та відпочинку, вони чергують, оберігаючи людські життя. Ця книжка про тих, хто світить іншим, не шкодуючи власного вогню. Про підтримку, людяність, любов і піклування, якого ми всі так потребуємо.

ДИНАМІЧНА, ЗВОРУШЛИВА ТА НАТХНЕННА ІСТОРІЯ
НА ВСІ ЧАСИ.

*Сара Бейквелл,
авторка «At the Existentialist Café»*

КРІСТІ ВОТСОН – ЧУДОВА ПИСЬМЕННИЦЯ І, СУДЯЧИ
З ЦІЄЇ КНИЖКИ, ТАЛАНОВИТА МЕДСЕСТРА.

The New York Times

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-5782-5

9 786171 257825

МОВОЮ ДОБРА
ІСТОРІЇ ДОГЛЯДУ І ПРОЩЕННЯ

КРІСТІ
ВОТСОН

КРІСТІ ВОТСОН

МОВОЮ
ДОБРА

ІСТОРІЇ ДОГЛЯДУ
І ПРОЩЕННЯ

НЕМОЖЛИВО
ЧИТАТИ БЕЗ СЛІЗ.
The Sunday Times

МОВОЮ
ΔΟΒΡΑ

CHRISTIE
WATSON

THE LANGUAGE OF KINDNESS

A Nurse's Story

Chatto & Windus
LONDON

КРІСТІ
ВОТСОН

МОВОЮ
Д О Б Р А

історії догляду
і прощення

УДК 821.111
В79

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Публікується за домовленістю
з Conville & Walsh Ltd. and Synopsis Literary Agency

Перекладено за виданням:
Watson Ch. The Language of Kindness. A Nurse's Story / Christie
Watson. — London : Chatto & Windus, 2018. — 336 p.

Переклад з англійської Тетяни Микитюк

Дизайнер обкладинки *Max Mendor*

ISBN 978-617-12-5782-5
ISBN 978-1-78474-197-6 (англ.)

© Christie Watson, 2017
© Max Mendor, обкладинка, 2018
© Hemiro Ltd, видання українською мо-
вою, 2018
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного До-
звілля», переклад та художнє оформ-
лення, 2018

Присвячую медсестрам

*Поет — це соловей, який співає в темряві, щоб
розвіяти свою самотність солодкими звуками;
його слухачі — це люди, зачаровані мелодією не-
видимого музиканта, які відчуваються зворуше-
ними і розчуленими, але не знають, як і чому.*

Персі Біші Шеллі

Події, описані в цій книзі, базуються на моїх спогадах про роботу медсестрою. Особливі прикмети людей і місць змінено, щоб зберегти конфіденційність пацієнтів і колег, а деяких персонажів і ситуації змальовано в збірному образі, щоб зробити їх менш упізнаваними.

1

ЗАРАДИ ЦЬОГО ВАРТО РИЗИКУВАТИ ЖИТТЯМ

*Сестринською справою займалися ті,
хто був «надто старим, надто слабким,
надто п'яним, надто брудним, надто дурним
або нездатним робити щось інше».*

Флоренс Найтінгейл

Я не завжди хотіла бути медсестрою. У нашій проблемній середній школі я перебирала професії і діймала до печінок кар'єрного консультанта. Одним із варіантів був фах морського біолога. Я уявляла, як цілими днями ходитиму в купальнику під палючим сонцем і плаватиму з дельфінами. Коли я дізналася, що одним із основних завдань морських біологів є вивчення планктону на Уельському узбережжі, мені довелося змінити свою думку. Якимось улітку у Свонсі я спостерігала, як моя двоюрідна прабабуся розбирає сомів у великій кухонній раковині. Згодом я подорожувала човном із волохатими, похмурими і кремезними чоловіками в жовтих чоботях, які дзюрили в море і постійно лялися. Крім того, на сніданок я їла морських равликів і хліб із молюсками. Морську біологію можна було викреслювати зі списку.

— Право, — промовив учитель, коли мої не на жарт роздратовані батьки запитали, що могло б мені підійти. — Вона може сперечатися цілими днями.

Але в мене не виходило зосередитися на навчанні. Натомість я зацікавилася тваринами і захистом природи. Я мріяла про те, щоб стати фотографом у «National Geographic» і подорожувати в спекотні та екзотичні місця, де постійно світитиме сонце, і я все-таки зможу впродовж цілого дня ходити в купальнику і шльопанцях. Я брала участь у маршах і кампаніях проти вівісекції, роздавала буклети в сірому центрі Стівеніджа — у них були фотографії скривджених собак, кролів із почервонілими очима внаслідок випробовування на них косметики і закривавлених кістлявих котів. Я носила копійчані значки з політичними гаслами, які постійно відчіплювалися від футболки й кололи моє тіло, аж поки не побачила маленьке сузір'я синців на своїх грудях. Я відмовилася заходити у вітальню після того, як моя мама купила на розпродажі опудало курчати і поставила його серед прикрас. На знак протесту я пішла їсти свій вегетаріанський обід на сходах, заявивши: «Або я, або курча. Я не можу мати нічого спільного з убивством».

Моя мама, наділена безмежним терпінням, завжди пробачала мої підліткові вибрики. Вона забрала курча, зробила для мене ще один сандвіч із сиром і обійняла мене. Саме вона навчила мене мови добра, хоча я тоді цього не цінувала. Наступного дня я вкрала пацюка з кабінету біології, щоб урятувати його від розтину. Я назвала його Фертером і сподівалася, що йому нічого не загрожуватиме в клітці з моїм пацюком Френком, який любив сидіти в мене на плечі, звісивши вниз свого довгого хвоста, наче намисто. Як і варто було очікувати, Френк з'їв Фертера.

Плавець, джазовий трубач, туристичний агент, співачка, науковець... Астрономія теж була одним із можливих варіантів вибору майбутньої професії, поки я не дізналась у дванадцять років, що мій батько, який розповідав мені про назви сузір'їв, вигадав їх усі. Але я вирішила йому про це не розповідати, тож він і далі показував мені на небо й захоплено розповідав свої історії. «Ось — у формі бегемота. Бачиш? Це сузір'я називається Плечем Оріеля. А це — Дзвоники. Бачиш, яка форма? А який колір — майже срібно-синій! Рибалки вірять, що, коли пильно вдивляться у зірки, вони розкриють тобі секрети Землі. Це схоже на мушлю, яка шумить про таємничі глибини моря. Якщо прислухатися, можна почути одночасно все й нічого».

Я годинами дивилася на зірки, щоб почути про секрети нашої планети. Уночі я діставала з-під ліжка картонну коробку зі скарбами: старі листи, поламаний брелок, годинник мого покійного дідуся, одну драхму, жувальну гумку, відклеєну від парти після того, як вона побувала в роті в моєї пасії, камінці, які я збирала в різних місцях, і велику мушлю. Я стояла у своїй кімнаті, дивлячись на зірки і приклавши мушлю до вуха.

Одного вечора злодії хотіли вкрати м'ясо з нашої морозилки, яка стояла в сараї в садку. Тоді м'ясо купували на вагу у велетенських вантажівках. Його продавали чоловіки з гучномовцями, вдягнені в брудні білі фартухи. У той час поліція приїжджала вночі, щоб розслідувати крадіжку замороженої курятини, тому мої спостереження за зірками перервали вигуки поліціантів. Всесвіт відповів на мій заклик до мушлі: вегетаріанство важливе. Не знаю, що було більш незвичним:

молоді чоловіки, які несуть заморожену курятину і великий пакет із баранячими відбивними, чи худорлявий підліток у кімнаті, залитій місячним світлом, з великою мушлею біля вуха.

Здається, я більше за своїх друзів переймалася тим, що робитиму і ким стану. Тоді я ще не розуміла, що хочу прожити багато життів і приміряти на себе різні ролі. Я не знала, що знайду те, що шукаю (за винятком купальника і палючого сонця): і медсестрам, і письменникам потрібно ставити себе на місце інших.

З дванадцяти років я постійно працювала після шкільних занять. Я чистила печі в кафе — бридка робота, на якій підступні жінки заварюють чайні пакетики по три рази; розвозила молоко взимку, коли мої пальці німіли від холоду, а також газети, поки роботодавці не помітили, що я викидаю їх у завулку. Вчилася я так-сяк, домашні завдання не виконувала. Мої батьки намагалися розширити мій кругозір, сформувані в мене уявлення про кар'єрні можливості й професійну етику: «Освіта — це квиток у майбутнє. У тебе гострий розум, але ти не хочеш його використовувати». Я була від природи кмітливою, але, незважаючи на можливість, які я отримала від батьків, і на їхню життєрадісність, продовжувала капризувати і вчитися абияк.

Вони завжди заохочували мене читати, і я з головою поринула у філософію, намагаючись знайти в ній відповіді на свої численні запитання. Сартр, Платон, Аристотель, Камю — я «підсіла» на їхні праці. Любов до книг — це найкращий подарунок, який я отримала від батьків. Я любила гуляти, тримаючи книги під рукою; я ховала їх по всьому району: «Маленьких

жінок» — у Чорній алеї, Достоєвського — за сміттєвими баками Кетвізела, Діккенса — під поламаним автомобілем Тінкера.

У шістнадцять років я покинула школу й переїхала до свого хлопця, якому було двадцять із гаком і який орендував квартиру з чотирма однолітками. Усе відбувалося неймовірно хаотично, але мене цілком влаштувала робота у відеомагазині, де я обмінювала касети VHS на куряче чоу-мейн із сусіднього китайського ресторану. Вегетаріанство відійшло на задній план, і я зосередилася на тому, щоб умикати в магазині фільми «18+» і збирати там своїх друзів. Я вступила до аграрного коледжу, щоб стати фермером, але провчилася там лише два тижні. Спеціальність «Подорожі і туризм» за програмою ВТЕС я покинула через тиждень. Сказати, що в мене не було напрямку в житті, — це не сказати нічого.

Я була вкрай засмучена, коли спізналася на співбесіду і не змогла влаштуватися на посаду дитячого аніматора в *Pizza Hut*. Розрив стосунків із моїм хлопцем став для мене шоком, попри те що мені було лише шістнадцять років і я була зовсім наївною. Моя гордість нізащо не дозволила б мені повернутися додому. Ні роботи, ні житла. Тому я влаштувалася в організацію «Волонтери громадської служби». З усіх благодійних організацій, які мені вдалося знайти, лише вони приймали з шістнадцяти (а не з вісімнадцяти!) років і забезпечували житлом. Мене відправили в соціальний центр, підпорядкований товариству *Spastics* (зараз воно називається *Scope*), і я отримувала там 20 фунтів ки-

шенькових грошей за те, що доглядала дорослих людей із серйозними фізичними вадами, допомагаючи їм користуватися туалетом, їсти і вдягатись. Тоді я вперше відчула, що роблю щось важливе і корисне. Я почала їсти м'ясо, поголила голову і призвичаїлася купувати одяг у комісійних магазинах, а всі гроші витрачала на сидр і тютюн. У мене не було нічого, але я була безмежно щаслива. Тоді я вперше опинилась у середовищі медсестер. Я дивилася на досвідчених сестер милосердя так пильно, як хвора дитина дивиться на своїх батьків. Я не відводила від них погляду. Я не могла описати ні їхню працю, ні їхню професію.

— Тобі слід стати медсестрою, — сказала одна з них. — Тоді ти матимеш і стипендію, і житло.

Я пішла в місцеву бібліотеку і побачила там багатьох таких самих «шукачів», як і я сама. Іще школяркою я часто відвідувала шкільну бібліотеку й бібліотеку Стівеніджа. Але це була не просто книгозбірня — це було святилище. Там спав безхатько, і бібліотекарі його не зачіпали. Чоловік, у якого на шиї висіла табличка з написом про те, що в нього аутизм і він готовий допомогти читачам, діставав із верхньої полиці книжку для жінки на інвалідному візку. Малі діти бігали, де їм заманеться, а підлітки збирались у гурти і сміялися.

Я дізналася про Мері Сікол, що, як і Флоренс Найтінгейл, доглядала солдатів під час Кримської війни. Вона вчилася робити уколи на ляльках, а потім перейшла на домашніх тварин і зрештою почала допомагати людям. Я ніколи раніше не задумувалася про те, щоб стати медсестрою, але тепер пригадувала: ми з братом навмисне витягували наповнювач із м'яких іграшок

і відривали скляні очі лялькам, щоб я могла їх полагодити. Я згадала, як мої однокласники в початковій школі ставали в чергу, щоб пройти перевірку на анемію. Мабуть, я вихвалялася перед ними своїми фаховими знаннями перед тим, як зібрати їх біля школи і, відтягуючи їм по черзі повіки, визначити, чи потрібно їм їсти печінку і цибулю. А ще я згадала, що мої друзі постійно зверталися до мене, скаржачись на біль у горлі, і я обережно натискала їм на шию, як на клавіші кларнета, й визначала діагноз: запалення лімфовузлів.

У книгах було мало інформації про вимоги до медсестер і про те, з чого потрібно починати, тому я сумнівалась у своїх силах. Я дізналася, що сестринська справа давніша за книги з історії. Один із перших письмових текстів про цю професію — Чарака-самхіта — написаний в Індії приблизно в I ст. до н. е. У ньому йдеться про те, що медсестри повинні бути милосердними до всіх.

Сестринська справа має тісні зв'язки з ісламом. На початку VII ст. ревні мусульмани ставали доглядальниками хворих і немічних людей. Кажуть, що перша професійна медсестра в історії ісламу Руфайда бінт Саад була ідеальною медсестрою завдяки таким якостям, як милосердя та співпереживання.

Співчуття, милосердя, емпатія — саме це потрібно хорошій медсестрі. Мені часто спадає на думку той похід у бібліотеку в Бакінгемширі, тому що у своїй роботі я повсякчас стикаюсь із браком цих якостей — ми забули про них або перестали їх цінувати. Але в шістнадцять років я була сповнена оптимізму й ідеалізму. Коли мені виповнилося сімнадцять, я зробила свій вибір. Більше я не змінюватиму свої кар'єрні плани і не

бігатиму з місця на місце: я стану медсестрою. До того ж я знала, що для медсестер організують вечірки.

Через кілька місяців мене прийняли на медсестринське відділення, хоча я була на кілька тижнів молодшою за офіційний вік для абітурієнтів — сімнадцять із половиною років. Я переїхала в гуртожиток для медсестер у Бедфорді. Він розташовувався якраз за лікарнею. Це була велика багатопверхова споруда, у якій постійно гримали двері і час від часу чувся пронизливий сміх. На моєму поверсі переважно жили першокурсники медсестринського відділення, а також кілька студентів-радіографів, студентів-фізіотерапевтів і лікарів на ротації. Майже всі мої однокурсники були молодими, і майже всі вони вперше жили окремо від батьків. Серед них було багато ірландок («У нас було лише два варіанти, — казали вони мені, — іти в медсестри або в монахині») і мало чоловіків (тоді в медсестри йшли лише геї). Внизу розташовувалася пральня, а поруч була кімната відпочинку з пластиковими кріслами, до яких у мене постійно прилипали ноги, тому що батареї цілими днями працювали на повну потужність.

У кімнаті відпочинку я познайомилася з майбутнім лікарем, після того як ненароком обмовилася, що прилипла до крісла. Наступні кілька років він був моїм хлопцем. Моя кімната була біля туалету і пахла сирістю, і моя подруга навіть спробувала вирошувати там на килимі крес. Кухня була брудною, а в холодильнику було повно зіпсованої їжі, зате картонна табличка повідомляла: «Не кради їжі в інших. Ми знаємо, хто ти».

У коридорі був телефон, який безперестанку дзвонив і вдень, і вночі. З нього постійно чулися суперечки і цокіт підборів або гучна музика. Ми всі курили,

здебільшого цигарки, але запах марихуани був таким собі тихим фоновим шумом, на який з часом перестаєш звертати увагу. Ми переходили з однієї кімнати в іншу, як одна комуна, і ніколи не замикали двері. У моїй кімнаті над ліжком висів плакат з анатомічними кресленнями камер серця, виконаний да Вінчі. Ще там була полиця з підручниками із сестринської справи і пошарпанними романами, а біля ліжка стояв стос книг із філософії. Крім цього, там був чайник, батарея, яку не можна було прикрутити, щоб вона менше гріла, і вікно, яке не відчинялось. А ще в нас був умивальник, який ми використовували не лише для того, щоб умиватись, але й для того, щоб мити чашки, струшувати попіл, блювати, а протягом кількох тижнів, коли туалети були зачинені, навіть пісяти. Для більшості тих, хто там жив, гуртожиток видавався доволі скромним. Проте для мене після стількох місяців у соціальному центрі, а перед тим на квартирі з хлопцем і його сусідами, — це був рай.

Хай там як, а перша ніч завжди найгірша. Я нічого не знала про свої майбутні обов'язки і почала шкодувати, що не розпитала детальніше в медсестер, які захочували мене подати сюди документи. Я страшенно боялася невдачі й того, як на мене дивитимуться батьки, коли я заявлю їм про чергову зміну своїх планів. Вони й так були шоковані моїм рішенням стати медсестрою, мій тато навіть засміявся вголос. І хоча я працювала доглядальницею, вони й далі сприймали мене як бунтівного підлітка, який дбає тільки про себе. Думка про те, що я присвячу себе добрій справі, здавалася їм нереалістичною.

Я не спала всю ніч і слухала, як моя найближча сусідка сперечалася зі своїм хлопцем — похмурим і дра-

тівливим охоронцем, який, схоже, жив із нею всупереч усім правилам. Навіть після того як вони замовкли, я не могла заснути. Мене гризли сумніви. Я знала, що принаймні на перших етапах у нас будуть теоретичні заняття, тому я нікого ненароком не вб'ю і мені не доведеться мити пеніс старому чоловікові або переживати інші жахи. Але мене огортала тривога. А коли я пішла тієї ночі в туалет, один на весь поверх, то побачила там приклеєну до дверей використану прокладку. Мене ледь не знудило. Це було не просто гидко — у ту мить я пригадала, що в мене паморочиться в голові від вигляду крові.

Моя вразлива натура проявилася наступного ранку, коли ми проходили медогляд. У нас усіх брали кров на аналіз.

— Для вашої особової справи, — заявила флеботоміст, — на той випадок, якщо ви вколетесь голкою і заразитесь ВІЛом. Ми зможемо дізнатися, чи були ви до цього ВІЛ-позитивними.

Це був 1994 рік, коли ширився страх і неправдива інформація про ВІЛ. Флеботоміст наклала мені на руку джгут.

— Ти вчишся на медсестру чи на лікаря? — запитала вона.

Я подивилася на голку, а потім на те, як кров наповнює трубку, і раптом у мене перед очима все попливло. Її голос звучав віддалено.

— Крісті. Крісті!

Коли я опритомніла, то зрозуміла, що лежу на підлозі із задерними на крісло ногами, а наді мною стоїть флеботоміст. Вона сміялася.

— Усе гаразд?

Я повільно звелася на лікті, зосереджуючись.

— Що сталося?

— Ти знепритомніла, люба. Таке буває. Можливо, тобі слід обрати іншу професію.

Пропрацювавши двадцять років медсестрою, я хочу поділитися з вами трагічними і радісними історіями зі своєї дивовижної кар'єри. Мені довелося дуже багато вкласти в цю роботу, але натомість я отримала значно більше. Пройдіться зі мною медичним закладом: від народження до смерті, від відділення інтенсивної терапії для новонароджених до терапевтичного відділення; пробіжіться коридором, щоб відповісти на виклик, повз аптеку і кухню для персоналу до відділення невідкладної допомоги. Ми розглянемо лікарню зсередини, а також численні аспекти сестринської справи. Як я уявляла собі сестринську справу, коли почала працювати медсестрою: хімія, біологія, фізика, фармакологія та анатомія. Тепер я знаю, що це філософія, психологія, мистецтво, етика і політика. На цьому шляху ми зустрінемо різних людей: пацієнтів, родичів і медперсонал. Можливо, дехто з них здасться вам знайомим. Адже нам усім потрібен догляд у певні моменти життя. Крім цього, ми всі доглядаємо за іншими.

2

ДЕРЕВО ВЕН*

Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та належне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання її власного здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї.

Стаття 25 Загальної декларації прав людини

Я йду мостом у напрямку зубчастої тіні і дивлюся на відблиски блідо-блакитного, майже зеленого світла на воді — світає. Навколо тихо. Місяць уповні. Повз мене пробігає кілька жінок у вечірньому одязі і з розмазаною тушшю, чоловік у спальному мішку притулився до стіни, у чашці з-під кави біля його голови лежить жменька монет. Автомобілів майже не видно, за винятком кількох чорних таксі і поодиноких нічних автобусів. Але деякі люди, як і я, йдуть у лікарню. Їх вирізняє потерте взуття на низькій підшві, рюкзаки, бліді обличчя і погана постава.

Я повертаю на територію лікарні і проходжу повз капличку у дворі, яка ніколи не зачиняється. Усередині напівтемно, горять лише свічки і світиться кілька ламп, а в книзі біля вітваря безліч повідомлень і прохань про молитву. Сумнішої книги ви не знайдете.

* A Tree of Veins — Дерево вен: так Леонардо да Вінчі назвав свою ілюстрацію системи кровообігу. (Тут і далі прим. перекл.)

Працівники поспішають до головного входу. Хтось везе велосипед, а хтось зосереджено йде, уникаючи поглядів відвідувачів, які схвильовано шукають інформацію, несуть листи і валізи, тримають за руку заплакану дитину або везуть у візку літнього родича, вкритого ковдрою. О дев'ятій ранку прийде волонтер, щоб допомогти тим, хто заблукав. Він триматиме плакат із написом: «Чим я можу вам допомогти?» Його звали Кен, йому сімдесят років, а його онуку врятували в цій лікарні від сепсису після курсу лікування від раку яєчників. «Я хочу допомогти таким людям, як я. Справа в дрібницях». Він роздає перехожим схему розташування відділень у лікарні, інструкції і усмішки. У схемі використано кольорові позначення, а на підлозі смужки відповідного кольору показують, куди потрібно йти. Принаймні один раз на день хтось перестрибує через жовту смужку, наспівуючи: «Ми йдемо до чарівника...»

Я проходжу повз зону відпочинку біля реєстратури, де зібралось ще більше людей: багатих і бідних, німечних і здорових, представників різних рас, культур і вікових категорій. Часто я зустрічаю там одну жінку в капцях, від якої тхне сечею, — вона сидить біля візочка з пластиковими пакетами і бурмоче щось собі під ніс. Іноді вона скрикує, наче від болю, і тоді в дверях з'являється охоронець, щоб перевірити, чи все гаразд. Але сьогодні її немає. Замість неї я бачу літню жінку, одягнену в цупке червоне пальто, хоча в лікарні тепло. Протягом кількох секунд вона дивиться на мене наляканим сумним поглядом. Здається, вона зовсім розгублена і самотня в цій компанії з кільканадцяти людей. Її волосся, яке раніше було накрученим, стало масним і майже розпрямилось.

У моєї бабусі була схожа зачіска, і коли вона хворіла, то дуже засмучувалася через те, що не могла зробити укладку. Жінка заплющує очі й ховає лице в долонях.

Я люблю ходити по лікарні. Медичні заклади завжди були святилищами. Шрі-ланкійський король Пандукабая (жив у 437—367 рр. до н. е.) збудував пологові будинки в різних частинах королівства — це найдавніші у світі свідчення про будівлі, призначені для догляду за хворими. Перша психіатрична лікарня з'явилася в ісламському світі, а саме в Багдаді, 805 року. Закон забороняв цим давнім лікарням відмовляти в прийомі хворим, які не могли заплатити за лікування. Згідно з правилами лікарні Калавун, яка функціонувала в Єгипті в XIII ст.: «Усі витрати бере на себе лікарня, незалежно від того, чи люди прибули здалеку, чи зблизька; чи вони тутешні, чи чужоземці; чи вони сильні, чи слабкі; чи їхній статус високий, чи низький; чи вони багаті, чи бідні; чи вони працюють, чи ні; чи вони сліпі, чи зрячі; чи їхня недуга фізична, чи душевна; чи вони письменні, чи неписьменні».

Я йду далі повз сувенірну крамницю, у якій картки «Вітаємо» і «Висловлюємо співчуття» розділені побажанням «Швидкого одужання». Потім — повз маленький магазин одягу, у якому ніхто нічого не купує, але власник розповідає цікаві історії і знає все, що відбувається в лікарні; громадську вбиральню, у якій пацієнти непритомніють, уколюють собі героїн, а іноді стають жертвами нападів, був навіть один випадок з'валтування. Навпроти вбиральні розміщено газетний кіоск і цілодобове кафе, у якому якось пролилося кисле молоко з поламаної кавоварки і затопило рятівні дефібрилятори в підвалі.

Я звертаю за рiг, озираюся на жiнку в цупкому червоному пальтi i ледь не зiштовхуюсь iз помiчником кухаря — вiн везе велетенський металевий вiзочок, вiд якого пахне пiдбiлювачем, цвiллю i їжею з лiтака. Злiва вiд кав'ярнi є лiфти, бiля яких завжди збирається група людей. Лiкарню збудовано на дорогiй дiлянцi, i тому вона тягнеться вгору; бiльшiсть вiддiлень розташовано над головними венами та артерiями незавершеної будiвлi. Але в цих довгих коридорах iз багатьма вiкнами простежуються пропозицiї Флоренс Найтiнгейл, яка усвiдомлювала роль хорошої архiтектури i дизайну в лiкуваннi пацiєнтiв. Вона радила будувати вiддiлення у виглядi протяжних вузьких блокiв iз довгими вiкнами, для того щоб збiльшити доступ свiжого повiтря i сонячного свiтла. У своїх листах до манчестерського архiтектора Томаса Вортiнгтона, написаних iз 1865 по 1868 рiк, Найтiнгейл також наголошувала на потребах доглядальниць: «Чи зможе доглядальниця залишатись у Скаллерi на нiч, якщо буде потрiбно?»

Я уявляю їi кроки i дивлюся собi пiд ноги, проходячи повз зону для перевезення хворих. Кiмната заповнена людьми, якi чекають на вихiд: вони надто кволi, щоб їхати громадським транспортом, i надто бiднi, щоб викликати таксi; у жодного з них немає родичiв, якi могли б їх вiдвезти. Пацiєнти сидять в iнвалiдних вiзках або на пластикових крiслах, одягненi в пальта, халати або закутанi в пледи. Їхнiй погляд спрямований на автоматичнi дверi, у яких ось-ось має з'явитися незнайомиць, i далi — на порожнє небо. За рядом крiсел гуде торговий автомат. Я думаю про те, чи цi люди — переважно лiтнi i слабкi — вiдчувають зараз голод, бiль або страх. Я вже знаю вiд-

повідь. Зала очікувань на виході з лікарні заповнена не менше, ніж на вході. Усе пізнається в порівнянні. Пациєнти, які зазнали серйозних ушкоджень і борються за своє життя у відділенні невідкладної допомоги, нарікають на свою долю, але, якщо поруч із ними їхні рідні й друзі, можливо, вони щасливі.

Двері в сторожку постійно відчиняються, і всередині видно ряд порожніх циліндрів із-під кисню, схожих на величезні кеглі. Жінка з кучерявим волоссям і намальованими бровами, у навушниках у стилі Мадонни тримає перед собою панель керування. Я намагаюся з нею потоваришувати. Проте, незважаючи на мої зусилля, вона у відповідь на моє привітання проціджує: «Я можу вам чимось допомогти?» Але я не здаюся.

Аптека, розташована неподалік, — велетенська кондитерська для дорослих. Там є висувні скриньки і багато різних таблеток. Усередині аптека нагадує торгову залу Волл-стрит: погано освітлені сходи ведуть до підвалу, у якому деякі ліки складають у коробки для надзвичайних ситуацій. На них пишуть дату щоразу, коли їх відкривають, щоб ніхто не зміг їх підмінити, а потім поповнюють запаси і запечатують. Багато ліків у Сполученому Королівстві використовують без схвалення НІКМ (Національного інституту клінічної майстерності). У цьому немає нічого дивного. Наприклад, у США лише 20—30 % ліків, які використовують у педіатрії, схвалені Управлінням із контролю якості продуктів і ліків.

Представники фармакологічних компаній — це продавці, і раніше їхній приїзд викликав ажіотаж. Їх легко помітити. Як і аптекарі, вони вдягнені краще, ніж лікарі. Їх вирізняє дизайнерський одяг, манери продавця

автомобілів і вміння привертати до себе увагу зосередженого консультанта (а також проходить повз його секретаря). Це означає, що таємна армія привабливих двадцяти-тридцятирічних випускників, які не вступили до медичної школи, постійно відвідує лікарні. Раніше представники фармакологічних компаній привозили піцу, ручки, блокноти та інші подарунки. Вимога «прозорості» зробила обіди від представників менш розкішними, а лікарям заборонено приймати винагороду за зберігання або призначення певних ліків. Проте торговельні представники і далі роздають рекламні матеріали (у кожного лікаря або медсестри вдома є чашки і ручки з назвами ліків, а в моєї доньки улюбленою іграшкою довгий час був ведмедик у футболці з рекламою антидепресанту).

В аптеці є віконечко, де пацієнтам видають ліки (звичайно, за рецептом). Тут постійно стоять студенти медичного коледжу, а також є двері з електронним замком (для певних лікарських препаратів).

Мій кабінет розташований на три поверхи вище від аптеки. Це задушлива й захаращена кімната з килимами, відкритими трубами і мишоловками біля дверей, але ми проводимо в ній мало часу. Я роззираюся навколо протягом кількох секунд, пробігаю очима по столу, на якому лежать застарілі ендотрахеальні трубки і несправні електроди від дефібрилятора («Вони іскрили, але це був поодинокий випадок, тому без паніки!»). Там також лежать пакетики з коричневим соусом, украдені з лікарняної їдальні. У ній ми часом купуємо тости або смажені страви на сніданок, після того як приймаємо чергування від старших медсестер, які чергують у лікарні вночі й вирішують будь-які питання: починаючи від догляду за хворими і за-

кінчуючи критичними ситуаціями, безпекою й терористичними атаками, якщо такі трапляються. Іще на столі є товста медична картка померлого пацієнта — її потрібно повернути в Офіс роботи із сім'ями померлих — і велика банка кави без кофеїну, якої, як мені сказали в мій перший день роботи, уже давно ніхто не п'є.

Моя робота в реанімаційній бригаді має дивний гібридний характер — медсестра, яка спеціалізується на невідкладній допомозі. Наша команда переважно складається з досвідчених медсестер, які раніше працювали у відділенні інтенсивної терапії (як і я) або у відділенні невідкладної допомоги, але в ній також є парамедики і висококваліфіковані асистенти хірургів. Ми навчаємо медсестер, лікарів та інших медпрацівників проводити реанімаційні заходи і приймаємо виклики на пейджер із різних частин лікарні: палат, операційних, кав'ярні, сходових майданчиків, психіатричної амбулаторії, паркувального майданчика і відділення для літніх людей. Крім того, ми працюємо з лікарями і надаємо допомогу пацієнтам в екстрених випадках, наприклад під час зупинки серця.

На пейджер приходить повідомлення саме тоді, коли я перевдягаюся за саморобною ширмою. У нашому кабінеті більше немає, де перевдягнутись, а часу на те, щоб піти в туалет, не вистачає. Ця ширма в нас стоїть уже багато років. На екрані висвітлюється повідомлення: «Виклик, доросла, головна їдальня».

Іноді пейджер мовчить цілий день. Іншим разом він може спрацювати п'ять або шість разів за день. Працівники телефонують на 2222 і оголошують про надзвичайну ситуацію: доросла, педіатрична, акушерська,

неонатальна чи травма. Навіть у лікарні невідкладні стани можуть бути рідкістю і водночас видаватися жахливими, проте більшість із них ми подумки називаємо дрібницями: пацієнт знепритомнів або імітує судоми, а якось одного з них ужалила оса.

— Раджу тобі, — сказала мені колега в перший робочий день, — бігти дуже й дуже повільно. Невідомо, що на тебе чекає, тому намагайся не опинитися першою на місці події, поки не знаєш, що й до чого.

Але я працюю на цій посаді вже досить довго, тому відповідаю на виклик «Медсестра реанімації» — і біжу вниз повз центральну частину лікарні, де височіє статуя Королеви Вікторії. Далі — повз велику залу, у якій грають на піаніно люди, що прийшли в лікарню. Сьогодні якийсь будівельник виконує Моцарта. Я проминаю жінку, яка йде повільно, і усміхненого чоловіка, який везе немовля в новому візочку з повітряними кульками: «Вітаємо: хлопчик!» Біля пошти доводиться сповільнити ходу, тому що там зібралося чимало людей; з комірки доноситься лайка і звуки радіо, і час від часу висовується рука з листами для присутніх. Я швидко йду в напрямку банкомата, який ніколи не працює, і лікарняної їдальні, у якій працівники їдять смажені страви.

Жінка із сумними очима в червоному пальті мініатюрна і слабка, без пальта вона здається ще меншою. Під сподом у неї квітчаста сорочка, застебнута неправильно. Її шкіра порепана й суха, волосся — сиве і сплутане, очі сльозяться, на губах тріщини, від розтріпаного волосся пахне чимось кислим. Обручка висить на срібному ланцюжку над ключицею. Її очі бігають від однієї людини до іншої, тіло тремтить. Вона в їдальні, при тямі, сидить на

кріслі в оточенні реанімаційної бригади: старший лікар, молодший лікар, анестезіолог і медсестра-практик. Вони видаються спокійними. Тайф, практик, моя подруга. Три-валий час вона працювала у відділенні невідкладної допомоги. Її присутність завжди заспокоює: врівноваженості їй не бракує. Якимось чином їй удалося знайти ковдру (це не так легко зробити, як здається на перший погляд), а тепер вона стоїть на колінах перед пацієнткою і чіпляє їй на палець сенсор, щоб виміряти рівень кисню.

— Доброго ранку! — каже Тайф.

— Привіт. Вибач, я саме перевдягалась.

Санітарка привозить візочок. Її викликають, щойно надходить повідомлення на пейджер, і зазвичай вона прибуває одночасно з бригадою. На візочку лежить неймовірна кількість апаратури — ціле відділення на колесах. Кисень, аспіратор, дефібрилятор, ліки першої необхідності й великі пакети, у яких є що загодно — починаючи від набору для визначення рівня цукру в крові й закінчуючи дихальним обладнанням.

— У Бетті трохи болить у грудях. Усі показники в нормі. Вона дуже холодна. Можеш принести термометр?

Вона повертається до лікарів.

— Ми відвеземо її у відділення НД, якщо вам потрібно йти.

— Їй потрібно зробити електрокардіограму, — каже лікарка і йде, не помітивши, як молодший лікар закочує очі й бурмоче під ніс: «Думаєш?»

— Можна передати її тобі? — запитує він у мене на ходу.

Окрім роботи в реанімаційній бригаді, у них багато обов'язків, і після сигналу пейджера їм доводиться

кидати все, іноді навіть залишати пацієнтів в операційній із молодшим персоналом.

Я киваю.

— Привіт, Бетті. — Я беру її за руку. Вона холодна, як лід. — Мене звати Крісті. Я посаджу вас на візочок, і ми відвеземо вас у відділення невідкладної допомоги. Хвилюватися не варто, але краще вас перевірити. Здається, я бачила вас, коли заходила в лікарню? У реєстратурі?

— Бетті прийшла вранці до пацієнтки Ліазон, але відвідувачів ще не приймали, тож вона пішла випити кави, і в неї защеміло в грудях. Усі показники в нормі, але їй було важко, чи не так, Бетті?

Я зауважую вираз її обличчя. Вона нажахана.

— Нещодавно чоловік Бетті помер від інфаркту.

— Я вам щиро співчуваю, — кажу я, загортаючи жінку в ковдру. Температура її тіла занижка. — Біль не послабився?

Вона хитає головою.

— Я не хочу завдавати вам клопоту, — каже вона. — Нічого страшного. Мабуть, я з'їла щось не те.

На перший погляд Бетті не схожа на пацієнтку із серцевим нападом (інфарктом міокарда), але в старших жінок не завжди звичні симптоми: біль у грудях, заніміння, пощипування, поколювання. Інколи вони взагалі не відчувають болю. Ішемічна хвороба серця — найпоширеніша причина смерті в більшості західних країн, а також головна причина госпіталізації. У лікарнях багато пацієнтів із серцевим нападом, і нерідко вони потрапляють сюди через інші причини. Вони приходять до стоматолога або провідати хворого родича

чи здати аналіз крові, але стрес від лікарняного середовища виводить їх із рівноваги.

Серцевий напад відрізняється від зупинки серця. Причиною серцевого нападу є атеросклероз, або потовщення артерій — зменшення притоку крові до тканин, а також брак життєво необхідних для неї кисню і глюкози. Зупинка серця відбувається тоді, коли воно взагалі перестає битися з будь-якої причини. Але Бетті не пітніє, її шкіра не сіра, а пульс, хоч і слабкий, відчутний і б'ється рівномірно.

З моєю допомогою і з допомогою санітара Бетті повільно сідає на візочок, і я підводжу її, вкриваю її тонкі плечі якомога щільніше ковдрою, а на обличчя накладаю нереверсивну кисневу маску — внизу в неї м'який мішечок, який підтримує високу концентрацію кисню. Кисень може бути небезпечним під час лікування серцевого нападу, тому що він стискає й без того звужені судини. Але в критичних випадках кисень незамінний. Також він допомагає під час похмілля. Проте кисень неприємний на запах і пересушує слизові оболонки, а маска на обличчі заважає дивитися, посилюючи страх.

Я намагаюся заспокоїти Бетті:

— Так вам буде зручніше.

Я йду поруч, поки санітар везе її в палату, і думаю про те, як лікарняні «артерії» схожі на кровоносні; найменші затори змушують нас зупинятись і завмирати на місці, поки нас не пропустять уперед.

Помилкові уявлення про артерії і вени побутували завжди. У II ст. н. е. Гален — грецький біолог і філософ, який спеціалізувався на медицині (він був хірургом гладіаторів), — сказав: «По всьому тілу тваринні

артерії переплітаються з венами, а вени — з артеріями». Раніше вважали, що у венах перебуває природний дух, а в артеріях — тваринний. У середньовіччі переважала думка, що артерії переносять духовну кров — життєву силу. Відтоді ми дізналися надзвичайно багато про артерії, але в історії завжди можна знайти децицію правди. Вивчаючи артерії, Гален дійшов висновку, який і досі залишається актуальним: «Пожива корисна для всіх частин тіла тварини».

Далі по коридору, праворуч від нас, розміщений лікарняний кінотеатр, у якому демонструють найновіші фільми для пацієнтів та їхніх рідних (вочевидь, для працівників також, але я ніколи не чула, щоб у когось із медперсоналу був час туди ходити). Благодійна організація оплачує спеціальне місце для медсестри, щоб вона могла заспокоїти пацієнтів або допомогти в разі надзвичайної ситуації. За кінотеатром розташована клініка репродуктивного здоров'я (там завжди багато народу, вільних місць для сидіння немає). Ми з Бетті йдемо далі, повз амбулаторію, де зібрався натовп навколо чоловіка в інвалідному візку. Той сидить із незапаленою сигаретою в роті і ще однією за вухом та голосно лається. У нього за спиною на стійці для крапельниці підвішено великий циліндр. Піниста прозора рідина стікає з нього в тонку білу трубку, схожу на пуповину, під'єднану до верхньої частини грудної клітки.

— Майже прийшли, — кажу я.

Ці люди, цей хаос — духовна кров лікарні.

Розгалужені тонкі «артерії» і «вени», що ведуть до центру, — відділення невідкладної допомоги.

ЗМІСТ

1. Заради цього варто ризикувати життям	10
2. Дерево вен	21
3. Усе, що ви можете уявити, — справжнє	48
4. Походження світу	80
5. Спершу дитина	111
6. Боротьба за існування	146
7. Десь під моїми лівими ребрами	171
8. Жити — так приголомшливо	188
9. Маленькі справи, зроблені з великою любов'ю	209
10. Скелети людей	238
11. Ми намагаємося пливати вперед	254
12. Наприкінці дня	274
13. Смертей завжди дві	291
14. І стало тепле тіло тієї дитини	306

Популярне видання

ВОТСОН Крісті

Мовою добра. Історії догляду і прощення

Керівник проекту *С. І. Мозгова*
Відповідальний за випуск *Н. О. Міщенко*
Редактор *С. О. Вербич*
Художній редактор *В. О. Трубчанінов*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *Н. О. Шпанюк*

Підписано до друку 26.09.2018.
Формат 84x108/32. Друк офсетний.
Гарнітура «Minion Pro». Ум. друк. арк. 16,18.
Наклад 2500 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано у ПрАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»
09117, м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4
впроваджена система управління якістю
згідно з міжнародним стандартом
DIN EN ISO 9001:2000